

Марина Хададова
(м. Житомир)

ДОСЛІДЖЕННЯ ОБОРОННИХ СПОРУД ПЕРШОГО ГОРОДИЩА ЛІТОПИСНОГО ІСКОРОСТЕНЯ (2003-2017 РР.)

На території сучасного м. Коростень виявлені чотири городища, три із яких датуються VIII – серединою X ст. Саме вони пов'язані з подіями 946 року – каральним походом київської княгині Ольги проти древлян. Городище №1 займає останець площею 0,45 га на правому березі р. Уж в урочищі Червона гірка. Вперше городище було візуально обстежене В. Антоновичем. Саме він висловив думку про те, що вказане городище було центром літописного Іскоростеня [1, с. 13,74].

Більш детально городище було досліджене в 1924-25 роках Ф.А. Козубовським. Він склав план городища, лишив його опис та виміри фортифікацій. На той час городище з напільного боку було захищене потрійною лінією валів, середня ширина яких була близько 8 метрів. Висоти від 2,3 до 4,2 м. Перед кожним валом був рів шириною близько 5 метрів. Були зафіксовані два в'їзди на городище – з північного сходу та північного заходу [4, с.4-24].

Ця інформація важлива, тому що на сьогодні лишилась $\frac{1}{4}$ частина від початкових розмірів городища. Більшість згаданих фортифікацій назавжди втрачена, так як в 1931 році територія городища була перетворена на кар'єр для потреб оборони. Крім того, поверхня існуючої частини дитинця практично повністю позбавлена культурного шару, який донедавна вважався назавжди втраченим. На сьогодні оборонні споруди городища збереглись лише з північного боку у вигляді двох потужних ескарпів та широкої берми.

Конструкції оборонних споруд системно почали досліджуватись з 2003 року науковцями Житомирської археологічної експедиції ІА НАН України під керівництвом Б.А.Звіздецького. З 2006 року експедицію очолив А.В. Петраускас. З 2010 року в дослідженнях коростенського городища приймають участь викладачі та студенти ЖДУ імені Івана Франка.

Уявлення про конструкції оборонних споруд склалось в ході досліджень 2003-04 рр. Тоді було закладено стратиграфічну траншею шириною в 2 м та загальною довжиною 35,5 м. в результаті було виявлено рів, викопаний біля підніжжя городища в рожевій гранітній

жорстві, загальною шириною 6 м та глибиною 2м. внутрішня стінка рову різко переходить у зовнішній край першого ескарпу. Сам ескарп має достатньо крутий схил. Це було досягнуто не лише підрізкою природного схилу, але й переміщенням ґрунту із рову на вищу площадку. Таким чином було утворено достатньо потужну берму – до 10 метрів шириною [2, с.7-9].

По зовнішньому краю берми була виявлена кам'яна кладка із брил необробленого рожевого граніту шириною 2 м. Вона, на думку Б. Звіздецького, виконувала роль підпорної стінки – крепіди. Також були виявлені поперечні обвуглені колоди – частини дерев'яних оборонних конструкцій. В центрі берми першого ескарпу була зафіксована кам'яна кладка, яка розглядалась як основа дерев'яної стіни. Слід зазначити, що по всій території розкопу простежувався перепалений шар товщиною 0,6-0,8 м. Всього на 2006 рік було відкрито та досліджено площу 1149,2 м. кв. [3, с.113].

Дослідження на бермі першого ескарпу продовжувались в наступні роки. Їх результати дозволили вважати, що оборонні дерев'яні споруди були виконані як два ряди поздовжніх клітей. При чому перший фронтальний ряд клітей був засипаний гранітною жорствою і виходив на поверхню у вигляді дерев'яних заборол. З середини городища до цієї конструкції був прибудований ряд пустотілих клітей житлово-господарського призначення. Одна така кліть, виявлена в ході досліджень, містила піч, навколо якої були виявлені специфічні інструменти та матеріали що могли належати майстру – ювеліру [2, с.8].

Протягом наступних польових сезонів були закладені незначні за площею розкопи на майданчику дитинця, де були виявлені рештки крепіди, та на бермі другого ескарпу. Але, через певні причини, вказані ділянки городища були досліджені не достатньо для того, щоб робити висновки. Також у вказаний період проводились розкопки рову з північного боку городища, які продовжувались в 2013 та 2017 роках[5, с. 296-298].

Протягом польових сезонів 2015 та 2017 років були закладені розкопи з північно-західного боку першої берми городища. Там були знайдені рештки житлової кліті з великою кількістю обгорілого зерна та фрагментовані пірофілітові жорна. Вперше на городищі були виявлені дві стовпові ями на самому краю берми. Можливо ями пов'язані з оборонною дерев'яною стіною, укріпленою кам'яною крепідною.

Отже дослідження оборонних споруд коростенського городища будуть продовжуватись та дозволять реконструювати зовнішній вигляд середньовічної древлянської фортеці.

Список використаних джерел та літератури

1. Антонович В.Б. Археологическая карта Волынской губернии/ В.Б.Антонович. – М., 1900. – 188 с.
  2. Звіздецький Б. Археологічні дослідження в північно-східних районах Житомирського полісся (матеріали та дослідження до археологічної карти області: Коростенський, Овруцький та Народицький райони)/ Б.А.Звіздецький.- Коростень, 2008. – 129 с.
  3. Звіздецький Б.А.,Польгуй В.І., Петраускас А.В., Сірко О.В., Осадчий Є.М. Дослідження Іскоростеня 2005-2008 рр./ Б.А. Звіздецький, В.І.Польгуй, А.В. Петраускас, О.В.Сірко, Є.М.Осадчий// Стародавній Іскоростень і слов'янські гради. – Т.1. – Коростень, 2008.- С. 113-117
  4. Козубовський Ф.А. Записки про досліди археологічні коло м. Коростеня року 1925/ Ф.А.Козубовський. – Коростень, 1926. – 24 с.
- Петраускас А.В., Польгуй В.І., Хададова М.В. Нові дані про історичну топографію літописного Іскоростеня/ А.В.Петраускас, В.І.Польгуй, М.В.Хададова// Міста Давньої Русі. Збірка наукових праць пам'яті А.В.Кузи. – К, 2014. – С.294-301